

Iga maja alla tuumavarjend!

Paljud mäletavad neid veneaegseid tobedusi – gaasimaskid, proovihäired, inetud plakatid tuumasõjast, varjendid majade all, kuivainelaod, sireenidega õppehäired ja muud aegunud sõjajäreldid. Mulje oli kui elaks sõjapiirkonnas kus kohe-kohe kõik uppi lendab. Samal ajal kui muu Euroopa elas muretuses, hipimuusikas ja rahulolus.

Kas Eestis soovitakse taastada selline süsteem seoses elanikkonnakaitse arendamisega? Kas Eestis hakatakse ehitama taas tohutuid pommivarjendeid kõikidele? Kindlasti mitte.

Tänane hädaolukorra seadus näeb väga ühemõtteliselt ette elutähtsad teenused, mille olemasolu peab tagama ühiskonna säilimise. Need on vee, kanalisatsiooni ja kaugkütte tagamine, lisaks elektri, gaasi ja kütusega varustamine, riigi- ja kohalike teede sõidetavus. Ka in elutähtsad teenused erinevad side- ja andmeside kanalid, ID-kaardi toimimine, ning sularaha- ja kaardimakse võimalus. Pommivarjenditest ja gaasimaskidest pole sõnagi. Ja õige ongi. Vastutus loetletud teenuste tagamise eest on samuti kenasti ära jagatud erinevate ametkondade ja omavalitsuste vahel.

Elanikkonnakaitse valdkonna arendamise mõistes sooviks näha kusagil ka selgelt välja toodud elutähtsate vajaduste loendit. See annaks keskse ja üheselt mõistetava pildi. Kuid kuna valdkond on arengus, siis kindlasti see loend ka luuakse – siin ei saa kahtlust olla. Kui mitte enne, siis elanikkonnakaitse seadusena.

Praegune elutähtsate teenuste loend ja lähenemine tuleneb ju eelkõige riigi mehhanismide toimimas püsimise vajadusest lähtuvalt. Ja seega on vastutus nende eest pandud ametkondadele. Elanikkonna eluspüsimise eesmärki saab arendada ainult inimese elutähtsatest vajadustest lähtudes. Ja siin on esmane vastutus eelkõige inimesel enesel, seejärel perekonnal, kogukonnal ning siis alles mingis osas ka omavalitsusel. Sest teame, et esimese nädala võimaliku kriisi korral (olgu või suurem volukatkestus) peame olema valmis oma elutähtsaid vajadusi rahuldama ise. See nädal on sellisel juhul üsna pikk aeg.

Mis aga on siis need elanike elutähtsad vajadused? Need on meile kõigile ühised (veidi küll üldistades), soost, vanusest, ametist, usutunnistusest jms sõltumatud alusvajadused. Vajadused, mille rahuldamata jätmine võib otseselt või kaudselt ohustada meie elu. Ja me peame olema valmis kuni seitsme päeva vältel neid vajadusi iseseisvalt, ilma kõrvalise abita rahuldama.

Midagi keerulist siin ei ole. Kõik tuleneb meie kehast ja vaimust. Peamiselt esimesest. On loodud lihtne valem keha alusvajaduste järjestamiseks olulisuse järgi: Õhuta peame vastu mõne minuti. Sooja puudumine ehk külm võib ka mõne tunniga meie tervist pöördumatult kahjustada. Ilma veeta, aga ka ilma magamata, peame vastu mõne päeva. Uni on keerulisem vajadus – see sõltub teiste (soe, vesi, toit, turvalisus) täitmisest. Ilma toiduta elame kuni mõni nädalat kuid mis elu see on? Mõne päeva möödudes teeb näljatunne, veresuhkru langus ja soolade kaotus meid üsna töö- ja tahtevõimetuks. Niisiis kõigi nende elutähtsate vajaduste rahuldamise kriitiline piir jääb oluliselt lühemasse aega kui nädal.

Lisaks otsestele on aga tähtsad ka kaudsemad vajadused, mida ei saa nii üheselt ajas mõõta: esmaabi koos hügieeniga, päästevõime, teavitatus ja turvalisus. Nende puudumine mõjutab meie elulemist samuti väga oluliselt.

Kuidas võiksid olla siis tagatud meie elutähtsad vajadused olukorras, kus tavapärane elurütm on takistunud, kus harjumuspärane eluviis ei ole enam võimalik? Nagu teame, peame Eestimaa elanikena olema suutelised tagama neid vajadusi sellises olukorras iseseisvalt kuni seitse päeva, enne kui riiklikul tasandil korraldatud abi iga viimase kui vajajani jõuab. Selleks on vaja isiklike varusid ja ettevalmistust, tahet end ise aidata. Allpool vaatame need vajadused läbi ning leiame lühidalt lahendused.

Õhk. Sellega on lihtne – õhku ei ole võimalik kodustes tingimustes varuda. Kui see lõpeb, siis ongi kõik. Kuid tõenäosus, et Eestimaal kasutatakse vaakumpommi, on kaduvväike. Hea seegi.

Soojus. Siin on lihtsad lahendused veel mõne inimpõlve tagustest kodudestki, asjad mis paljuski aktiivsetel inimestel olemas on. Muidugi on siin suureks eeliseks osaline või täielik ahiküte või vähemalt ühes ruumis kaminagi olemasolu. Küttekolle aga teadupärast eeldab ka küttepuid ning ühe bensujaamast ostetud võrguga pikalt vastu ei pea. Sellega peab arvestama. Kellel aga küttekolle puudub, see on halvemas olukorras. Muidugi on võimalik üsna lihtsalt paigaldada telgiahi ruumi kütmiseks, kuid kui paljudel ikka on garaažinurgast selline asi võtta?

Siin tulevad appi gaasil või petrooleumil töötavaid kaminad. Soojust on aga vaja ka toidu valmistamiseks ja vee keetmiseks. Ka siin on gaasil ja petrooleumil töötavad lahendused kaubastust kättesaadavad. Ja ei pea vist meelde tuletama, et kaminast pole kasu kui tikke pole.

Valgus. Et soojusega kaasneb ka valgus, siis on sobilik ka sellele tähelepanu pöörata just siin. Valgusvahendeid vajame erinevaid – nii paikset kui ka liikuvat. Ehk et näiteks petrooleumlampi või gaasilaternat ning taskulampi. Kui esimese puhul on mõistlik valida sama kütteallikaga (nt samatüübilised gaasipadrunid) vahend kui on kütte- ja küpsetusseadmel, siis taskulamp võiks olla elektriline ja generaatoriga (nn vändaga lamp). Kui see pole võimalik, siis peab varustama lambi ka täiendavate varupatareidega.

Vesi. Neil, muidugi, kel omal kaev õuel või tänavanukal, neil pole muret. Kuid ka korteriinimeste puhul tundub veega lihtne olevat – kanister veega kööginukka ja valmis. Aga kauaks sellest jätkub? Arvestame, et tavapärane kraaniga veekanister on enamasti umbes 15 liitrit. Kui iga inimese vähim keskmine veetarve on päevas kolm liitrit, siis neljaliikmeline leibkond tarvitab vähimalt 12 liitrit päevas. Seega oleks vaja seitsmepäevaseks voolukatkestuseks veevarusid neljaliikmelisele perele umbes 80-90 liitrit ehk keskmiselt kuus suurt kanistrit. Kuna veevarusid peab lisaks hoiustamisele ka pidevalt uuendama – sõltuvalt allikast ja hoiutingimustest võib vesi rikneda juba kuuga – siis ei ole enamikele peredele selline kogus mõeldav. Tõsi, osaliseks lahenduseks on varuda tehases pakendatud vett 5-7 liitristes anumates, sest viimase säilivusaeg võib ulatuda paari aastani. Kuid vajaliku koguse hoiustamine pole siiski enamikele vastuvõetav. Siin on lahenduseks ühelt poolt lihtsad ja soodsad kodused veepuhastusseadmed ja teiselt poolt kogukonnasisene koostöö ettevalmistustel. Sellele keskendumine aga juba laiemalt ning täpsemalt järgmises osas.

Toit. Keskendumine siin eelkõige kortermajade elanikele, sest põlistes maakodudes elavatel inimestel ei ole veel mitte kõik sahvrid duširuumideks ja keldrid saunadeks ehitatud. Ja kui ruumid on endises tarviduses, on seal ka varud olemas. Vähemalt võiks olla.

Toiduainete varumises ei ole midagi uut. See oli alles hiljuti meie elu igapäevane osa. Kodudes oli ikka kuivaineid, konserve, hoidiseid jms varuga. See oli kasina nõukogudeaegse elu lahutamatu osa. Seetõttu oli ka kõikidel toonastel ja varematal eluruumidel ikka ka mingid hoiupaigad. Olgu selleks või keldrinukad ja rõduveered. Paraku on hoiupaikade osas kõige raskemas seisus just kaasaegsed, hetkes elavale inimesele rajatud eluruumid. Väiksed, avatud ruumiga korterid omavad sageli enim vaid nn "prantsuse rõdu" kuhu mahutad ehk lillepoti ja ongi kõik. Ka eramajade juures on sageli sellega kitsas – auto varjualune ning tilluke boilerikapp on kõik mis elupinnast üle jääb.

Aga see selleks. Piisab ju täiesti, kui köögikappides on pereemal kuivaineid ja muid pikemalt säilivaid toiduaineid ladustatud nii, et ei tarvitataks asju viimseini. Las jääda iga nimetust paar ühikutki alles. Ja poodi tuleb minna enne kui häda nende viimaste pakenditeni ajab. Juba see on nimetamisväärne varu, millest häda korral pikemaks piisab. Täpsemalt ei pea vist perenaistele õpetama, millised need pikalt säilivad nimetused on, et oleks tagatud süsivesikud, valgud, rasvad, vitamiinid jne.

Aga kui palju ja mida? Seitsmepäevaseks toimetulekuks ei saa siinkohal kindlat reeglit anda, sest kõik

sõltub liikmete arvust, toidutarbest ja tervisest (nt allergiad). Kel aga huvi, siis täpsed soovituslikud loetelud saab Elanikkonnakaitse rakkerühma töö tulemusena võrgust kenasti kätte siin: <https://www.rescue.ee/et/kodanikule/elanikkonnakaitse/soovituslik-haedaolukorra-varu.html>.

Esmaabi ja hügieen. Autoapteek on juba hea kuid siiski ebapiisav, sest seal pole lihtsaid asju – valuvaigistid, palavikualandajad, külmetusravimine, seedehäirete kõrvaldajad, elupäästav esmaabi vahendid jms tavapärase koduapteegi sisu. Lisaks pereliikmete eripärad (allergiad, kroonilised tõved jms). Ehk et kui teil on tavapärase korralik koduapteek, siis ongi see mure ju lahendatud. Häda on selles, et väga paljudel see puudub ning samuti ei oma paljud vähimatki aimu esmaabi osutamisest. Seetõttu, muide, hukkub arenenud maailmas igal aastal väga palju inimesi täiseti tavapärastes kodustes tingimustes oma lähedaste käte vahel, kes nuttes abitult pealt vaatavad näiteks seda, kuidas kallid inimesed kiirelt verest tühjaks voolab. Ilma igasuguse kriisi või voolukatkestusega. Nii et omandage kasvõi kõige esmasemad esmaabi võtted.

Hügieeni osas on ju samuti kõik loomulik ja korraldatav sarnaselt toiduga – minge poodi enne kui olete kõik tualettpaberi ja hambapasta hävitanud. Muidugi on hea, kui ka väikelasteta peredel oleks kapiks varuks näiteks niiskeid salvrätte – kui sul kraanist vett ei tule siis pole dušigeelist alati just palju abi.

Tuleoht. Esmaabi juures on vist sobivaim kõnelda ka tuleohust, mis voolukatkestuse juures kerkib kümneid kordi. Juhuslikest käepärastest sooja- ja valgusallikatest tulenev põlenguoht on suur. Seda enam kui neid kasutatakse ühe kodu asemel tuhandes. Selleks peab valmis olema ning arvestama ka kiire evakuatsioonivajaduse ja ka varustusega, mis sellistes oludes kaasa võtta. Sellele peab mõtlema mitte hiljem kui kriisilukorra alguses kohe. Sest muutunud oludes on kiirelt kaasa haaratavate asjade nimistu hoopis teine – peame mõtlema oma pereliikmete eluspüsimisele hoopis kehvemates tingimustes kui see tavaoludes oleks tulekahjult evakueerimisel.

Muidugi on siin tähtsal ennetaval kohal töökorras suitsu- ja kuumaandurid, kodused tulekustutusvahendid ning oskus viimaseid kasutada.

Teabe saadavus. Teabe ehk informatsiooni kättesaadavus on tänases ilmas kriitilise tähtsusega. Seda enam oludes, kus mobiilside ei tööta, võrguühendused katkenud ja näöraamatus ei saagi midagi *taagida*. Oludes, kus aga tahaks kangesti teada, mis toimub, millal saabub abi, kas peab kuhugi evakueeruma, millal tulevad paak-autod joogiveega jne jne.

Õnneks ei kao lauskatkestuse ajal ära kõik teabekanalid. ERR säilitab iseseisvalt Vikerradio ja Raadio-4 toimimise. Aga selleks, sealt edastatavat elulise tähtsusega teavet kätte saada, peab olema toimiv raadiovastuvõtja. Kõige lihtsam lahendus on siin kaubastust odavalt kättesaadav patareidega raadio, mille vooluallikad me paar korda aastas välja vahetame, et nad ikka ergud oleks. Eks see vahetamise sagedus sõltub ka patarei mahust ja headusest ning sellest kas me ak igapäiselt raadiot tarvitame. Muidugi on hea, kui see oleks vântgeneraatori või päiksepaneeliga varustatud isend, kuid neid on juba keerulisem hankida.

Ka oleks hea omada korralikku, alati laetud ja suure mahtuvusega akupanka. Kui see ühildub ka raadioga ning teie taskulamp on pangast laetav, siis lahendab see tülika patareimure. Kel aga enam ruumi, vajadust ja soovi, siis tillukesed bensini generaatorid on kättesaadavad juba ka saja euroga ning see lahendus tagab hädatarviliku voolu pikaks ajaks. Muidugi kütuse olemasolul.

Turvalisus. Igasugune järsk eluolude halvenemine muudab inimrühmade käitumist järsult. Teame ümbritsevast maailmast, et katastroofid ja kriisid toovad paljudes inimestes välja seni varjatud vägivaldsuse. Juba 24 tunniga võivad muutuda tavapäraseks nähtuseks rüüstamine, röövimine, marodööritsemine ja siin on sageli korrakaitseorganid suutmatud seda täielikult kontrollida. Seda enam, et meil on nad kärbitud rahuajalgi vaid piiripealselt toime tulema.

Siin jääb vaid üks võimalus – enesekaitse. Kasvõi lihtsategi isikukaitsevahendite omamine ja nende kasutusoskus annab võimaluse kriisis (aga mitte ainult) kaitsta ennast, oma lähedasi ja varusid. Sest just viimane on see, mis tõmbab ligi neid kellel seda pole.

Räägin selgituseks ühe loo. Mu hea tuttava naaber uhkustas tema ees oma korralike varudega, küsides tavaliselt et kus sinu varud on? Too naaber on patsifist ja relvavihkaja. Aga varud on tal lausa aukartustäratavad. Mu tuttav tegi oma relvakapi lahti, osutades selle sisule ja teatas naabrile "Minu varud on sinu keldris!". See oli küll naljaga öeldud, kuid jumala tõsi. Kriisi olukorras kujuneb jõud märksa olulisemaks väärtuseks kui ta on praeguses reaalsuses.

Enhk, kes ei soovi end kaitsta, see ei vääri ka elu. On jah julm, aga paraku asub siin tööle looduslik valik.

Sõltuvad pereliikmed. Samuti tuleb mõelda nende peale, kes ei saa ise enese eest hoolitseda. Olgu selleks kas siis koduloomad, kelle toiduvaru peaks samuti olema loodud, imikud, kelle hädavarustus erineb täiskasvanuist (mähkmed jms) või eakad inimesed, kellel võib olla tarvis erinevaid ravimeid või muud tarvilikku.

Siintoodud mõtted ja soovitusel võivad kõlada hirmutavalt inimesele, kes on elanud õnnistavas teadmatuses ning igapäises rahulolus, milles võib ju kirjutatu tunduda ka põhjendatuna. Ei ole aga hädad mööda kive ja kändusid käinud. Tuletan siin meelde kaheksakümnendate aastate Lasnamäe kriisi Tallinnas, millest küll palju ei räägita.

Nõukogude võimu kõrgajal, kontrolliva diktatuuri tingimusteski osutus üks väike sündmus proovikiviks ka politseiirigile, mille sisejulgeolekuline võimekus ei ole võrreldavgi praegusega. Sündmuse käivitas ühe Lasnamäe katlamaja rike. Kuna töökorra taastamine võttis aega, aga väljas valitses pakane, siis hakkasid selle mikrorajooni inimesed veel samal päeval hoogsalt elektriradikaid kasutama. Tulemuseks oli ületarbimisest tulenenud volukatkestus, mis haaras juba palju suuremat piirkonda. Nii hakkas pall veerema. Tulemuseks oli tohutu korratus, mille kontrolli alla saamine käis ka politseiirigile peaaegu üle jõu. Täiesti tõeline lugu, täiesti rahuajal, täiesti tugevas riigis, täiesti omas kodukandis.

Elanikkonnakaitse valdkond on sisult palju laiem ja sügavam ning nõuab enam lahkamist kui siinne ruum seda võimaldab. Sõltumata sellest, et me ei hakka pommivarjendeid ehitama, gaasimaske kokku ostma ja tuumaseenega plakateid koolidesse kleepima.

Erki Vaikre, 2017